

LITERATURA ORAL DEL BAIX GAIÀ

INTRODUCCIÓ

El folklore oral o literatura oral és una part del corpus folklorístic que recull les manifestacions orals parlades, cantades o recitades. Aquesta literatura és generada pel cànon etnopoètic i està constituïda per la tradició oral anònima.

La literatura oral es pot estudiar des de diferents punts de vista: literari, antropològic i folklòric, i té uns trets diferencials concrets que la separen de la literatura escrita.

Algunes formes d'aquest folklore són espontànies i sense consciència per part del parlant, el qual només s'adona de les formes d'expressió pròpies quan entra en contacte amb parlants d'un altre geolecte i n'estableix la comparació (fraseologia).

En d'altres, l'informant és perfectament conscient del seu paper de portador d'un valor adquirit de boca dels seus antecessors (cançó, llegenda), o d'una habilitat que comporta un mèrit, ja sigui articulari (embarbussament) o intel·lectual (endevinalla).

L'aparició de la literatura oral s'ha de buscar en la vida diària de la gent i en els esdeveniments que marquen fites concretes, ja sigui en el decurs de l'any o en el de la pròpia vida personal.

Així són font abundosa de folklore oral: el cicle vital (rituals prenatalicis, naixement, infantesa, quinta, festeig, prometatge, casament i mort); el cicle anual o calendàric, amb les festes i cerimònies religioses (cicle d'Advent, cicle de Pasqua, diades de sants); les festivitats i celebracions lligades a la vida agrària, i els rituals de fons pagà.

Diastràticament es pot diferenciar el folklore oral dels infants i el dels adults, i dins d'aquest encara hi ha el que va encaminat als primers.

Des del punt de vista mètric, trobem literatura amb mètrica i rima en uns gèneres concrets (parèmia, cançó, endevinalla), i en prosa sense mètrica en d'altres (fraseologia, tradició).

Dins de les estrofes (amb versos o ratlles) rimades, observem també l'existència de rima consonant (cargol treu banya / puja a la muntanya) i de rima assonant (escudella barrejada / qui no surt para).

I encara en gèneres rimats com la parèmia es poden trobar estrofes amb versos¹ isosil·làbics (de gota en gota / s'omple la bóta), al costat d'altres amb versos anisosil·làbics (juliol / ni dona ni cargol).

Pel que fa als gèneres podem destriar entre: fraseologia (amb totes les seves variants situacionals: salutacions, felicitacions, doxologies, execracions...), fórmules (lúdiques, mnemotècniques, parèmies, enigmes...), narrativa i cançó. S'hi pot incloure també l'acudit, d'aparició moderna, que s'ha deixat de banda en el present recull, per requerir un estudi especial.

Entre els materials estudiats no s'han pogut trobar rondalles en cap modalitat (meravelloses, de bèsties o humanes) llevat de petites llegendes o tradicions, que, si bé són tingudes per certes pel relatat, cal ser prudent sobre la seva veracitat, i que han passat de generació en generació amb una bona dosi de fantasia (llegendes de serps).

La classificació dels materials folklòrics no està subjecta a cap criteri unificat, de manera que cada autor proposa la seva.

Així la literatura arreplegada en el present recull, està seleccionada en dos grans blocs: la que sorgeix de boca dels infants i la dels adults; dins de cada bloc s'ha intentat d'englobar-la en les mínimes divisions possibles amb títols suficientment clars que permetin localitzar, d'una manera ràpida, l'existència o no d'un element.

Així, doncs, les entrades que es donen no pretenen ser unitats d'una classificació sistemàtica sinó apartats conceptualment homogenis que permeten traslladar el material a futurs reculls d'àmbit més ampli.

Potser l'únic mèrit d'aquest inventari és el d'estar recollit íntegrament de viva veu (rebutjant tota informació provinent de fonts escrites) d'informants dels municipis d'Altafulla, Torredembarra, la Pobla de Montornès, la Riera de Gaià, la Nou de Gaià i Tarragona.

El fet de fer constar un cert document oral no vol dir que sigui exclusiu d'aquesta subcomarca (això donaria lloc a un estudi més complex de diferenciació diatòpica); vol dir simplement que és viu ara i aquí.

Per la transcripció dels textos s'ha prescindit dels conceptes de normalitat i convencionalitat, i s'ha obert pas a tots els nivells de llen-

1. Per als criteris de mètrica i versificació vegeu: «Mètrica Catalana», de Salvador Oliva (*Quaderns Crema*, núm. 19).

guatge, ja que no se'n pot excloure cap; altrament hauriem d'alterar els textos. El material recollit pertany als nivells de llenguatge familiar i vulgar, excepte algun cas de literatura popularitzada com és el de textos rituals.

L'única forma possible de transcripció exacta seria la fonètica, però és difícil la seva lectura i no està a l'abast de tothom; per això s'ha intentat no alterar massa els textos, i adequar la grafia a un català estàndard prescindint de fenòmens fonètics dialectals que són objecte d'un altre estudi.

I, com a cloenda, el meu agraïment a tots els pacients informants que han tingut la gentilesa de dedicar-me temps escorcollant la seva memòria i els seus records.

A) FOLKLORE ORAL DELS INFANTS

A1) *Fórmules i cançons propiciatòries*

La seva finalitat és provocar un esdeveniment concret dins de les possibilitats del món fantàstic infantil, ja sigui una activitat animal, un fenomen astronòmic o un guariment.

1. *Cargol treu banya, puja a la muntanya, cargol bover, jo també vindré.*
2. *Cargol treu banya, puja a la muntanya, cargol treu vi, pujarem al muntanyí.*
3. *Cargol treu banya, puja a la muntanya, cargol treu vi, anirem a Sant Martí.*

Aquestes tres cançons, que tenen totes tres la mateixa tonada, són cantades pels nens per fer sortir els cargols després de ploure.

4. *Sol soleret vine'm a veure, vine'm a veure
sol soleret vine'm a veure que tinc fred.*

Cançó que es canta quan surt el sol després de ploure.

5. *Plou i fa sol, les bruixes se pentinen
plou i fa sol, les bruixes porten dol.*

Cançó usada quan plou i fa sol alhora.

6. *La lluna, la pruna, el sol mariner
son pare la crida, sa mare també.*

Cançoneta per fer sortir la lluna.

7. *A Maria, aquí us el deixo!*

Fórmula emprada per guarir-se d'un mussol, transpassant-lo a una persona de la casa on s'ha fet el crit.

A2) *Fórmules i cançons lúdiques*

Troblem una gran varietat de crits, fórmules i cançons usats invariablement en cada joc, i que en formen part inseparable.

1. *Escudella barrejada qui no surt para!*

Tonada del joc de l'escudella barrejada, que canta qui para, situat al mig del quadrilàter.

2. *Un, dos, tres, quatre, ..., vint, vint-i-un i l'ou.*

Fórmula eliminativa per establir qui parará, usada en diversos jocs.

3. *Ball rodó, Caterineta, Caterineta;
ball rodó, Caterineta, Caterinó.*

Cançoneta de ball rodó, ballat generalment per nenes.

4. *Balangerà ha anat a França
s'ha comprat un davantal
se n'ha fet mitja pesseta
i li han tornat un ral.
Sa, sa sa, Marieta del Catllar.*

Cançó del joc de la balangerà, ballat per nenes.

5. *Sau!*

Crit de qui arriba primer a la porta de parar o sau, en el joc de la cluca d'amagar.

6. *Resquitat per mi i per tots!*

Crit de qui arriba al sau, en el joc del resquitat.

7. *El pare carabasser quan va morir va deixar ... carabasses.*

Fórmula inicial del joc del pare carabasser, que canta qui fa de pare.

8. *—Què es pot passar per la rambla?
—No, que està escombrada.
—Doncs jo hi passaré!*

9. *Patim, patam, patum, homes i dones del cap dret
patim, patam, patum, no trepitgeu el Patufet.*

Cançó que es fa cantar al Patufet, al conte del mateix nom, quan va a comprar safrà.

10. *Tinc set, el càntir és buit, perquè és nou i encara es deu.*

11. *Una vegada era un, que cada dos per tres s'aixecava a les quatre, de cinc a sis tenia set, va comprar un càntir buit, era nou i encara es deu.*

Narracions enumeratives utilitzades com a divertiment.

12. *Vols sopes?*

Fórmula usada per preguntar si un es dona per vençut en un joc de força o d'enginy.

13. *Què vols, poll o gallina?*

Pregunta ritual que fa un nen a un altre abans d'obrir el botó floral de la rosella o quequerequec, per veure si endevina de quin color sortiran els pètals.

Si surten vermells se'n diu poll, si surten roses se'n diu gallina.

14. *Una, la pruna
dos, cagalló de gos
tres, marro és
quatre, cagalló de rata (o cama de catre)
cinc, marrosquin (o Carlos quint)
sis, la fava del Lluís
set, el pa ja és fred
vuit, el pa ja és cuit,
nou, el pa ja es cou
deu, el pa ja es treu
onze, una bona llonza
dotze, la catedral de Burgos s'esbotza.*

Cançó enumerativa usada per nens en el joc de cavall fort (dit del tomaquet a Torredembarra i de la milamula a La Nou).

A3) Fórmules rituals

Són usades pels infants en esdeveniments concrets del cicle anual o del vital.

1. *Pasqua avui, Pasqua demà*
doneu-me la mona i us besaré la mà.

Fórmula obligada del fillol al padri, acompanyada del petó, en l'acte del lliurament de la mona, el matí del diumenge de Pasqua Florida.

2. *A Maria! Què hi ha res pel pobre Pep?*

Veu adreçada a la mestressa de cada casa, durant el captiri anual del Carnestoltes.

Observi's la forma de vocatiu apocopat sense proclisi «A Maria» pronunciat [ámariə], que conserva la a tònica d'«Ave Maria».

A4) *Automatismes verbals*

Els automatismes verbals s'usen entre la canalla, generalment com a sistema per ridiculitzar o establir una jerarquització.

Cal distingir entre els situacionals, que sorgeixen en virtut d'un incident; els ecoics, que es formen amb el peu que els provoca, i els provocats, que s'inicien amb una pregunta retrucada perquè l'interlocutor hi caigui, però que sovint deriven en diàlegs encadenats.

1. —Com te dius?
—*Fullanius*
—Com te trobes?
—*Per les coves*
—Com te tens?
—*Per les dents*
—*Doncs escura-te-les bé que merda hi tens.*
2. —Per on passa el tren?
—*Per la via*
—*Calla, ruc, que ja ho sabia*
—*Calla, matxo, que t'enganxo.*
—*Calla que tens el cap com un senatxo.*
3. —Tinc gana!
—*Menja't la cama.*
4. —Tinc set!
—*Pixa a la taula i beu al galet.*
5. —Què passa?
—*Un ruc per la plaça.*
6. —Quants fan vint i vint?
—*Quaranta*

- Besa el cul de la geganta, i si la geganta no ho vol, besa el cul de qualsevol.
7. —Quants fan set i set?
—Catorze
—Doncs agafa el cagarro i esmorza.
8. *FIN*, cagant i fugint! (situacional al cinema)
9. —Do! Fa sol?
—Sí
—Re, dò.

Diàleg imaginari entre dues persones en un pou, una dalt i l'altra baix. La de baix pregunta si fa sol a la de dalt, que sembla dir-se Salvador. La de dalt contesta afirmativament i la de baix acaba dient «re dò» [rɛ dɔ] (res doncs).

A5) Endevinalles

L'endevinalla, joc d'enginy per excel·lència, es troba entre la literatura oral infantil només com a passatemps i sempre com una forma tancada i repetitiva, contràriament a l'endevinalla entre adults, que pot ser producte de la imaginació.

1. *Una capseta blanca*
que s'obre i ja no es tanca.
Clau: L'ou.
2. *Un llençol tot apedaçat*
que punta d'agulla no hi ha tocat.
Clau: Els núvols.
3. *La Candelera dos, sant Blai tres,*
endevina quin mes és.
Clau: El febrer.

A6) Embarbussaments

Els embarbussaments són entreteniments orals infantils que comporten un mèrit d'habilitat articulatòria on es pondera l'anomenat «saber girar la llengua».

1. *Dos gaifarrotins que s'esgatifarrotaven.*
2. *Les escales de la catedral són recaragoladíssimes.*

3. *Setze jutges d'un jutjat
mengen fetge d'un penjat,
si el penjat es despenja
es menjarà els setze fetges
dels jutges que l'han jutjat.*
4. *El cel està enrajolat, qui el desenrajolarà?
El desenrajolador que el desenrajoli, bon desenrajolador serà.*
5. *Un roc al mig del rec, ric, roc, va rodant riu avall.*
6. *Un plat blanc, blau, pla, ple de pebre negre està.*
7. *Plou poc, però pel que plou, plou prou.*
8. *Sant Roc tenia un ruc, passava per la vora del rec, a la vora
del rec hi havia un roc, el ruc ensopegà amb el roc, sant Roc,
el ruc i el roc, van caure baix el rec.*

A7) *Parenostres del tió*

Fer cagar el tió el vespre de la vigília de Nadal. És un ritu a tot Catalunya, i les cançons usades a tal efecte són variadíssimes, però classificables en famílies bastant homogènies.

Vegem les mostres recollides de viva veu a la Nou de Gaià i Torredembarra:

1. *Caga tió sinó et donaré un cop de bastó,
ara vénen festes, festes gloriuses, dones curioses,
renteu el tinell, que el tió està penjat,
d'avellana i de torró, caga tió,
pixa vi blanc per les festes de Nadal. (La Nou)*
2. *Caga tió de Nadal, posarem el porc en sal,
la gallina a la pastera, el porquí dalt del pi,
ara passen bous i vaques, i gallines amb sabates,
gallinons amb sabatons, correu correu minyons,
que el vicari fa torrons,
la guineu els ha tastat, diu que són un poc salats,
gallineta posa-hi sucre, que seran un poc millor.
Torrons d'avellana, torrons de pinyó, caga tió! (Torredembarra)*
3. *Caga tió, sinó et donaré un cop de bastó,
caga figues i torrons per mi.*
4. *Caga tió d'avellana i de pinyó
caga sinó et donaré un cop de bastó.*

A8) Vària infantil

1. *Mira quina taca. Alça petaca!*
2. *Totes les vaques pixen «menos» jo.*
3. *Massí massí massà, tinc caguera, tinc caguera,
massí massí massà, tinc caguera i no puc cagar.*
4. *Nyigo-nyigo calces de paper.*

B) FOLKLORE ORAL DELS ADULTS

B1) Fórmules de salutació i comiat

a) Salutació

1. *A Maria! Llevat de taula!*

Veu del captiri del llevat de taula de la festa major.

2. *Ave Maria Puríssima, una caritat per l'amor de Déu?*

Fórmula usada invariablement pels captaires per demanar almoïna. Si els era concedida responien: *Déu s'ho pagui.*

3. *Déu s'empari germà!*

4. *Déu el remedi!*

Veus usades per les mestresses de les cases, denegant l'almoïna als captaires.

5. *A Maria!*

6. *Bon dia (tinguem) (i bona hora).*

Veu que s'usa sempre per trucar a una casa. La resposta és sempre: *Qui hi ha?*

7. *Bones tardes (tinguem).*

8. *Bona nit (tinguem) (i bona hora).*

9. *Salut (i quartos).*

Fórmules de salutació al matí, a la tarda i al vespre, respectivament.

b) Fórmules de comiat

1. *Bona nit (i bona hora).*

La resposta habitual és: *Fins demà si Déu vol.*

2. *Adéu (siau).*

3. *Avant va.*

4. *Aire que vol dir vent!*

5. *Bon vent i barca nova!*

6. *Guilla!*
 7. *Ratlla i creu!*
 8. *Au, vés-te'n a ...*
- Inici de fórmula per engegar algú.

B2) *Fórmules de conversació*

a) *Agraïment*

1. *Gràcies.*
2. *Déu t'ho pagui.*

b) *Acord*

1. *Angela (Maria)!*
2. *Justa la fusta!*

c) *Discrepància*

1. *Demà m'aïaitaràs!*
2. *O bé!*
3. *I un be negre (amb potes rosses)!*
4. *Sant Pere era un bon home (i sant Joan un bon sant)!*
5. *Els collons d'un barba-roig penjats d'una estaca (o d'un clau rovellat).*
6. *Ca! (i Ca barret!).*

B3) *Felicitacions*

1. *Per molts anys (ho puguis veure)!*

B4) *Encomanacions funeràries*

1. *T'acompanyo amb el sentiment.*
2. *Al cel sigui.*
3. *Déu l'hagi perdonat.*

B5) *Apotropismes*

L'apotropisme té la finalitat d'allunyar un perill o evitar un mal, només pel poder de la paraula.

1. *Toca ferro.*
2. *Toca fusta.*

3. *Déu se'n deslliuri (o Déu me'n reguard).*
4. *Santa Llúcia et conservi la vista.*
5. *Déu hi faci més que naltros.*
6. *Ai Pare perdoneu-me.*
7. *Vèrge Santíssima (del Remei).*
8. *Sant Blai ens guardi del mal de coll.*
9. *Déu ho faci (o Déu ho vulgui).*

Fórmula apotropaica usada en menjar pa o fruita beneïts, el dia de sant Blai.

B6) *Doxologies*

Són expressions de lloança amb al·lusió a alguna divinitat, amb la pretensió d'obtenir-ne algun ajut o evitar un mal.

1. *Ave Maria purissima!*
2. *Jesús!*
3. *Jesús, Maria i Josep!*
4. *Santa Quitèria gloriosa!*
5. *Sant Pancràs (si no treballes no menjaràs).*
6. *La maré de Déu!*

Amb l'eufemisme: *La mare del tanol!*

7. *Sant Mamet (gloriós)!*
8. *Santa Llúcia gloriosa!*
9. *Santa Vèrula gloriosa!*
10. *Déu meu de la vera creu!*

B7) *Execracions, renecs i expressions alliberatòries*

Aquestes expressions sorgeixen per causes diverses. Poden tenir un valor ponderatiu, emotiu, per puntuar el discurs o bé poden usar-se com a alliberament davant d'una contrarietat.

Com que la majoria de les vegades són expressions obscenes contra una divinitat, sembla que la persona que les profereix quedi alliberada del pes de la contrarietat, girant-se contra la força superior que ha permès que allò succeís.

Poden sorgir amb diverses formes: atenuades (colló, collona), intensificades (collons, recollons) i eufèmiques (culleres).

Sociològicament és fàcil d'observar que no tothom s'atreveix o no a tothom és permès d'usar tot el repertori d'execracions vives i cone-

gudes. Sembla que les persones amb el màxim nivell de permissibilitat són els homes adults, seguits amb certes variacions, segons els rols, de dones casades, dones solteres, adolescents, nens i nenes.

Normalment van en contra d'alguna divinitat i concretament sobre el cap, les parts sexuals i visceral. Però també s'estenen als objectes del culte per extrapolació del poder diví.

Les expressions alliberatòries que no fan referència a cap divinitat ni objecte significant, alludeixen invariablement a les parts sexuals masculines o femenines, amb una forta càrrega emotiva.

La majoria dels renecs van precedits de l'expressió «Me cago en» pronunciat amb elisió [məkáyun], que donarem abreujada MCE.

Observi's la forma plena del pronom feble en posició proclítica, que dona testimoni de l'antigor de l'expressió.

a) *Sobre Déu*

1. *Redéu!*

2. *MCE Déu!*

Amb les formes intensificades (*redéu*), atenuades (*deuna*) i eufemismes (*des*, *dena* i *redell*).

3. *MCE el cap de Déu!*

Amb l'eufemisme *MCE el cap d'avall*.

4. *MCE la sang de Déu!*

Amb l'eufemisme *MCE la sang d'un banc* (i el fetge d'una cadira)!

5. *MCE el fetge de Déu!*

6. *MCE el melic de Déu!*

7. *MCE els collons de Déu!*

8. *MCE la fava de Déu!*

9. *MCE la puta de Déu!*

10. *MCE la cagadora de Déu!*

11. *Així caigués el cap de Déu junt amb el de Maria Santíssima i de rebot es fessin estelles, per escalivar les costelles de l'Esperit Sant!*

12. *Jesucrist clavat en creu demanava llet de vaca, sant Pere es posa mà a la butxaca, es treu la petaca i li diu: Teniu, fumeu, me cago en Déu!*

13. *MCE el cap de Déu fet estelles per escalivar les costelles de la Mare de Déu!*

14. *Em menjaria una olla d'angelets amb el cap de Cristo per tapadora!*

b) *Sobre la Mare de Déu*

1. *MCE la Mare de Déu (del camí) (de l'espenta)!*

2. *MCE Maria Santíssima!*

3. *MCE les vetes dels calçotets del primer pagès que va arribar a donar garrofes al ruc de Maria Santíssima!*

c) *Sobre els sants*

1. *MCE (les freixures de) santa Quitèria!*

2. *MCE la sagrada família!*

3. *MCE sant Cristòfol nano!*

4. *MCE santa Perpètua!*

5. *MCE el sumsumcorda!*

6. *MCE els guarniments del cavall de sant Jaumel!*

7. *MCE els collons del Pare Sant!*

8. *MCE Abraham!*

9. *MCE Judes (putiner)!*

10. *MCE les calces de sant Franciscol!*

11. *MCE la Divina Pastora!*

12. *MCE sant Gepi gloriós, patró de la mort i la malaltia!*

13. *MCE tots els sants dins d'una bóta amb sant Josep per aixeta!*

d) *Sobre el culte*

1. *MCE la sagrada difusió!*

2. *MCE la custòdia (divina)!*

3. *MCE l'hòstia (consagrada) (divina)!*

4. *MCE el sagrari de Déu!*

5. *MCE les cortinetes del sagrari!*

6. *MCE les frontisses del sagrari!*

7. *MCE les cúpules de Roma!*

8. *MCE les barres del tàlem!*

9. *Hòstia!*

Amb una infinita colla d'eufemismes: *hosti, òndia, òndipa, ostra, ostres, ospa, ospetreta (petita).*

e) *Varis*

1. *Me cago en ...!*

Amb l'eufemisme: *Me cal*

2. *MCE el cap d'una puta!*

3. *MCE cony!*

4. *Jesús, Maria, me la trec!*

Burla de la doxologia «Jesús, Maria, Josep».

5. *MCE l'olla!* (eufemisme).

6. *Merda (amb un cordill)!*

Amb l'eufemisme: *mè*.

7. *Cony!*

Amb la forma intensiva *recony* i els eufemismes *co*, *cot*, *coix*, *recó*, *reconxo*.

8. *Collons!*

Amb els intensius *recollons*, els atenuats *colló*, *collona*, *collonets*, *recollonets*, i els eufemismes *collins*, *culleres*.

Dins de l'expressió: *No em toquis els collons*, cal remarcar la substitució per la forma atenuada *collonets* i els eufemismes *pebrots*, *pebrotets*, *botons*, *ous*, *bolets*, *boletets*, *trons*, *la pera*, *el voraviu*, i una gran profusió de formes espontànies perfectament intelligibles, generalment mots acabats en *ons* per la similitud fonètica, o objectes de nom masculí en plural, per la similitud conceptual.

B8) *Automatismes verbals*

A més a més dels automatismes purament infantils, també en trobem mostres dins de la fraseologia dels adults, amb les tres variants ja esmentades: situacionals, ecoiques i provocades.

Hi ha formes molt ingènues que sovint només sorgeixen entre un adult i un nen.

1. —*Salut*

—*i força al canut*

—*i a la mà, per poder-nos-la pelar.*

2. —*fills i vetes.*

—*i botons per les bragues.*

3. —*trona.*

—*al cul de majardona* (Veu deformada de «majordoma» aplicada a l'assistenta del capellà).

4. —*què hem de fer?*
—*vendre la casa i anar a lloguer.*
5. —*xescos.*
—*què són xescos?*
—*cagallons frescos.*
6. —*Ara bé...*
—*arabé que vol dir moro.*
7. —*...bacallà*
—*va callar i no va dir res.*
8. *Pau Pi que més aviat ja no es pot dir.*
9. —*Ah!*
—*el ruc de casa també ho fa.*
10. —*Què mana?*
—*nas de campana.*
11. *Dones! poques i bones.*
12. —*...plata*
—*de la que caga la gata.*
13. —*...oro [oru]*
—*del que caga el moro.*
14. —*...anar a Barcelona.*
—*a besar el cul de la mona.*
15. —*Arrastro!*
—*el cul per terra. (Situacional del joc de la manilla).*
16. —*...ric*
—*com els grills.*
17. *Sobre els dies de la setmana:*
Dilluns, faves a munts.
Dimarts, faves a grapats. (Pronunciat [dimàts])
Dijous, faves amb ous.
Divendres, faves tendres.
18. *Dòminus vobiscu(m), les calces de sant Francisco.*
19. —*...festa*
—*fes-te fotre.*
20. —*...de color de rosa,*
—*que l'amor s'hi posa.*

B9) Fórmules de joc

En jocs de cartes:

1. *Palla pel ruc* (Bescambrilla)
2. *Control Recontrol A la mar! Botifarra!* (Manilla)
3. *Caul Recaul! Sant Vicenç! Cau i neta!* (Cau)

B10) Parèmies

S'inclouen en aquest grup, proverbis i màximes conjuntament —encara que la seva funció sigui diferent— per no diversificar massa la classificació i pel fet que a vegades es fa difícil de destriar-los.

El valor de la parèmia pot ser preceptiu, moral, etc., però fonamentalment la seva funció és gravar un concepte mitjançant una fórmula inalterable.

Les divisions que es proposen són molt variades. Aquí es destriaran els materials recollits segons l'ordre: temps, agràries, del mar, del calendari, de la casa, topogràfiques, de la dona i el casament, de bèsties i vàries.

a) *Del temps*

1. *Llebeig d'hivern, dimonis d'infern.*
2. *Sol rogent, pluja o vent.*
3. *Migjorn la mou, llevant la plou.*
4. *Ponent té una filla casada a llevant, quan la va a veure torna plorant.*
5. *Lluna nova puntes (o corns) a Vilanova, lluna vella puntes a Vilabella.*
6. *Llamps d'hivern, dimonis d'infern.*
7. *Quan el dia neix el fred creix.*
8. *Camins mullats, calaixos eixuts.*
9. *Cel d'escaletes, aigua per les bassetes.*
10. *Orenell terror, pedra o aigua ve.*
11. *Oreneta que vola per terra, porta tempesta.*
12. *La boira, o ben pixada o ben ventada.*
13. *Boira a la muntanya, pastors a la cabanya.*
14. *Quan no fa el seu temps, fa mal temps.*
15. *L'arc de sant Martí, aigua a desdir.*

16. *Xàfec d'estiu, fa la meitat del que diu.*
17. *Després de pluja, sol calent, aviat hi torna.*

b) *Agràries*

1. *Per sant Josep, el brot al cep.*
2. *Pel juny la falç al puny.*
3. *Per sant Jordi l'espiga a l'ordi.*
4. *Per santa Magdalena l'avellana és plena.*
5. *Per l'Ascensió de cireretes abundor.*
6. *Any ventós any avellanós.*
7. *Per sant Joan les figueres es plantaran.*
8. *Els xinxerinxons són els germans dels lletsons.*
9. *Any de moltes cireres, any de poc blat a les eres.*
10. *Any de neu any de Déu.*
11. *El pagès: Deu-nos aigua Ramonet*
El pescador: Sol i sipies i bon temps.
12. *Pagès endarrerit cap anyada és bona.*
13. *La figa per ser bona ha de tenir tres senyals:*
madura, secallona i picada dels pardals.
14. *Qui no sembra no recull.*
15. *Qui no vulgui pols que no vagi a l'era.*
16. *No es pot dir blat que no sigui al sac i ben lligat.*

Observi's la presència obligada de la rima en tots els proverbis de pagès, la majoria inclosos en els dos apartats precedents.

c) *De la mar*

1. *Revolts de prima, sardines de matinada.*
2. *Corrent de llevant, sardines de pam.*
3. *Boirada, sardinada.*
4. *El pescador d'ham es mor[a] de fam.*
5. *El pescador de canya hi perd més que hi guanya.*
6. *L'artet estira dret i el que no fa res s'esgota.*
7. *Per santa Marina, boga o sardina.*
8. *La mar com més té més brama.*
9. *El peix gros es menja el petit.*

10. *En bona mar tothom és bon mariner.*
11. *Qui és a mar navega, qui és a terra judica.*
12. *El peix mor[a] per l'ull.*
13. *Xaloc tardà, mestralada per l'endemà.*
14. *La mar busca els valents.*
15. *Cada peix fa sa mola.*
16. *Gavines a la platja, senyal d'oratge.*
17. *Qui passa davant de la proa cau en mar.*
18. *Val més el suc que la sardina.*

d) *Del calendari*

1. *Per santa Llúcia pas de puça.*
Per Nadal, pas de pardal.
Per sant Esteve, pas de llebre.
i per Reis, ase és qui no hi coneix.
(i per sant Sebastià, una hora més n'hi ha).
2. *Març marçot, no m'has mort ni una ovella ni un ovellot.*
Espera't que vingui mon germà l'abril i te'n mati més de mil.
3. *Per Tots Sants capes i guants.*
4. *Per Tots Sants mantes i mocadors grans.*
5. *Març marçot de la vora del foc, mata la vella i la jove si pot.*
6. *A l'agost a les set és fosc.*
7. *La primavera la sang altera.*
8. *Si la Candelera plora el fred és fora.*
Si la Candelera riu el fred és viu.
9. *Pel maig cada dia un raig.*
10. *A l'abril cada gota val per mil.*
11. *Per sant Maties són iguals les nits i els dies.*
12. *El febrer, al cap o a la cua l'ha de fer.*
13. *Nadal en dilluns festes a munts.*
Nadal en dimarts festes a grapats.
14. *Per sant Andreu, pluja o neu.*
15. *Per Nadal, qui res no estrena res no val.*
16. *Per sant Climent, el fred fa bellugar la dent.*
17. *Per sant Martí, la pinya cau del pi.*

18. *Per sant Sebastià, l'oreneta arriba i el tord se'n va.*
19. *Per sant Miquel el berenar puja al cel.*
Per sant Sebastià torna a baixar.
20. *Qui amb setmanes va comptant, tretze mesos trobarà al cap de l'any.*
21. *A l'estiu tota cuca viu.*

e) *De la casa*

1. *A la taula i al llit, al primer crit.*
2. *Qui canta a la taula i xiula al llit, no té el seny complit.*
3. *Amanida sense oli no val un dimoni.*
4. *Qui vol estar ben servit, ell mateix s'ha de fer el llit.*
5. *Qui no vol creure el pare i la mare, ha de creure la pell de cabra.*
6. *De diners i canalla no en té tothom qui en vol.*
7. *Sants a plaça, dimonis a casa.*
8. *Joseps, Joans i ases, n'hi ha per totes les cases.*
9. *Els fills dels fills, són dues vegades fills.*
10. *Diuen els infants el que senten als grans.*
11. *Pa mudat, vi usat.*
12. *La caseta, la taula i el llit són el cel de la terra.*
13. *Els defectes dels fills es veuen més que els d'un mateix*
(encara que siguin els mateixos).
14. *De garbí, ni pa ni vi.*
15. *Val més el farcit que el gall.*
16. *Els testos s'assemblen a les olles.*
17. *Després d'un bon dinar tot bon català ha de tremolar.*
18. *Val més un tomb per la plàtera que cent per la plaça.*
19. *Val més petar que rebentar.*
20. *Cada casa és un món.*
21. *Qui amb canalla es posa, amb el cul cagat en surt.*
22. *Val més una casa enredada, que moltes...*
23. *A la vora del riu, no t'hi facis el niu.*

f) *Topogràfiques*

1. *Del Vendrell, no et fïis d'ell.*

2. *A Cubelles, cul i mamelles.*
 3. *A Tarragona manxen i a Reus enganxen.*
 4. *D'Alcover res de bo en ve.*
 5. *A Barcelona qui no corre vola.*
 6. *Ferran tan tan*
Tamarit tit tit
Altafulla gent de bulla
i a la Torre escarabats. (Recollit a Altafulla)
Ferran tan tan
Tamarit tit tit
Altafulla mosquitalla
i la Torre flor del Camp. (Recollit a Torredembarra)
 7. *Terrassa mala raça.*
 8. *Sabadell mala pell.*
 9. *De «vila franca» tot és més bo.*
 10. *Barcelona és bona si la bossa sona.*
(Tant si sona com si no sona, Barcelona és bona).
 11. *Valencianet i home de bé no pot ser.*
 12. *Ser com els d'Ulldemolins, que quan la tenen fora la volen dins.*
- g) *De la dona i el casament*
1. *Juliol, ni dona ni cargol.*
(Cargol i dona, tot l'any és bona)
 2. *La dona borratxa i vi al celler no pot ser.*
 3. *La que ensenya el viso busca nuvi.*
 4. *Qui tira pedretes, tira amoretes.*
 5. *Dues filles per a una mare, tres dimonis per a un pare.*
 6. *Les dones, com les paelles; la més bona, penjada.*
 7. *De llevant o de ponent, de part de la dona sigues parent.*
 8. *Al pot petit hi ha la bona confitura.*
 9. *Home casat, ruc espatllat.*
 10. *Val més quedar per vestir sants, que despullar borratxos.*
 11. *La dona, a la cuina i al llit.*
 12. *La dona perfecta ha de ser: criada, a casa; senyora, al carrer,*
i puta, al llit.

h) *De bèsties*

1. *Gallina vella fa bon «caldo».*
2. *Gat escaldat, amb aigua tèbia en té prou.*
3. *Semblar el ruquet de sant Feliu, que tan aviat plora com riu.*
4. *Semblar la muller de la perdiu, que tan aviat plora com riu.*
5. *Qui és parent del gat, s'hi assembla de la cua o del cap.*
6. *Alaba't, ruc, que a vendre et duc.*
7. *Dos galls en un galliner no pot ser.*
8. *Qui només té un gat, amb elles combat.*
9. *Ja pots xiular si l'ase no vol beure.*
10. *Cada ovella amb sa parella.*
11. *La guineu quan no les pot haver diu que són verdes.*
12. *A la picada d'escurçó no hi és a temps l'extremaunció.*
13. *Brams d'ase no arriben al cel.*

i) *Vàries*

1. *De gota en bota s'omple la bóta.*
2. *De mica en mica s'omple la pica.*
3. *Home ros i molt pelut, val més mort que conegut.*
4. *Quart creixent part diferent, quart minvant part semblant.*
1. *Com més cosins més endins.*
6. *Al costat de la llora el rovelló hi plora.*
7. *Home petit, carregat de punyetes.*
8. *La processó és llarga i el ciri és curt.*
9. *Una flor no fa estiu, ni dues primavera.*
10. *Val més ser cap d'arengada que cua de lluç.*
11. *Estira més un pèl de cony que cent mules.*
12. *Roba, per què no t'eixugues? Bugadera, perquè no em bellugues.*
13. *Val més un veí a la porta que un parent a Mallorca.*
14. *Primes de vi, matinades d'aigua.*
15. *Tots els ulls no ploren el mateix dia.*
16. *Qui et vol mal et farà riure, qui et vol bé et farà plorar.*
17. *Qui té amigues té fatigues.*

18. *El llegir li fa perdre l'escriure.*
19. *Caldera vella, bony o forat.*
20. *Qui va amb un coix, al cap d'un any ho és més que ell.*
21. *Músic pagat fa mal so.*
22. *Qui fa un cove fa un cistell.*
23. *On en mengen dos en mengen tres.*
24. *Qui no té vergonya tot el món és seu.*
25. *Qui menja hores caga batalls.*
26. *La passió fa perdre l'enteniment.*
27. *Qui treu l'u, soldat segur.*
28. *S'agafa més aviat un mentider que un coix.*
29. *No és or tot el que llu.*
30. *Al capdavall del sac es troben les engrunes.*
31. *Any nou, vida nova.*
32. *Tot bon cavaller cau del cavall.*
33. *De porc i de senyor, se n'ha de venir de mena.*
34. *De moliner canviaràs, però de lladre no escaparàs.*
35. *Qui mal no fa, mal no pensa.*
36. *Ric, ric, em rebento si no ho dic.*
37. *Un boig fa bitlla.*
38. *Malaltia llarga és parenta de la mort.*
39. *Qui es vesteix amb roba d'un altre, pel mig del carrer el despullen.*
40. *Bona excusa té el malalt, que es pixa al llit i diu que sua.*
41. *Tant el càntir va a la font, que ve que es trenca.*
42. *Amor de minyona, aigua en un cistell.*
43. *Bandera vella, honra de capità.*
44. *A la vinya del veí, carregar i fugir.*
45. *Qui és a mar navega, qui és a terra judica.*
46. *Hostes vingueren que de casa ens tragueren.*
47. *Fes el jo dic però no miris el que jo faig.*
48. *És l'anada del fum, que se'n va i no torna.*
49. *La peresa és parenta de la pobresa.*
50. *L'home proposa i Déu disposa.*

51. *Qui no té àvia s'alaba tot sol.*
52. *L'acabament, o bé o malament.*
53. *Poll ressucitat, pica més que cap.*
54. *El morter sempre fa pudor d'alls.*
55. *El verd és esperança de ruc.*
56. *El pecat amagat és perdonat.*
57. *Cada terra, sa guerra.*
58. *Al país dels cecs, qui té un ull és el rei.*
59. *Tant put un all com cent cabeces.*
60. *L'amo del gos, caça per dos.*
61. *Déu dona faves a qui no té queixals.*
62. *Quan surt el sol, surt per a tothom.*
63. *Cap geperut veu el seu gep.*
64. *La cabra pels seus pecats, porta els genolls pelats.*
65. *Caçador de perdiu, caça menys que diu.*
66. *Qui oli remena, els dits se n'unta.*
67. *El vi i l'amic, és més bo com més antic.*
68. *Els costums es fan lleis.*
69. *Sac portes? Blat vols.*
70. *El mal camí, passat aviat.*
71. *Qui fa el que pot, no està obligat a més.*
72. *No hi ha cap sac buit que s'aguanti dret.*
73. *Els bojos compren i els savis manlleven.*
74. *Menjant menjant ve la gana.*
75. *Feta la llei, feta la trampa.*
76. *Llargues distàncies, grans mentides.*
77. *Advocats i procuradors, a l'infern de dos en dos.*
78. *Val més sentència de jutge que de metge.*
79. *Tal faràs, tal trobaràs.*
80. *Diu sant Pancràs: si no treballes no menjaràs.*
81. *Qui de jove no treballa, de vell dorm a la palla.*
82. *El que no mata, engreixa.*
83. *Déu té un bastó que pega i no fa remor.*
84. *Qui no té feina, el gat pentina.*

85. *Mort el gos, morta la ràbia.*
86. *Morta la cuca, mort el verí.*
87. *Qui té el cul llogat no seu quan vol.*
88. *Guarda't, Peret, una pometa per la set.*
89. *Viu més qui piula que qui xiula.*
90. *No estiris més el braç que la màniga.*
91. *Qui no en fa no n'erra.*
92. *Qui no en fa no en conta.*
93. *Val més suar que esternudar.*
94. *A so de timbal no s'agafen llebres.*
95. *Qui bada, cau.*
96. *Val més tenir que desitjar.*
97. *Val més boig conegut que savi per conèixer.*
98. *Val més fer enveja que pietat.*
99. *Qui no té seny no té fred.*
100. *Qui va a festes majors, hostes va a buscar.*
101. *Abans de la missa, els encens.*
102. *Val més anar sol que mal acompanyat.*
103. *Val més riure que fer riure.*
104. *Val més caure en gràcia que ser graciós.*
105. *El pitjor sord és el que no hi vol sentir.*
106. *Val més enginy que força.*
107. *El callar és saviesa.*
108. *Gos fart, no caça.*
109. *Qui dies passa, anys empeny.*
110. *Postes de sol i caps de mes.*
111. *Qui no té memòria ha de tenir cames.*
112. *Primer és l'obligació que la devoció.*
113. *Val més dir que penedir.*
114. *Qui no posa el ventre en perill no mor fart.*
115. *Si veus la barba del veí cremar, posa la teva a remullar.*
116. *Qui bé tanca, bé obre.*
117. *Es diu el pecat però no el pecador.*
118. *Les bromes porten aigua.*

119. *De l'arbre caigut, tothom en fa llenya.*
120. *Les atencions es fan obligacions.*
121. *Fent i desfent, es fa l'aprenent.*
122. *La mentida té les cames curtes.*
123. *Que cada pal aguanti sa vela.*
124. *Qui molt abraça, poc estreny.*
125. *La unió fa la força.*
126. *Ningú neix ensenyat.*
127. *No et fïis d'aigua que no corre ni de gat que no miola.*
128. *Per fer tard no cal córrer.*
129. *Val més arreglar una gotera que la teulada entera.*
130. *Home de molts oficis, pobre segur.*
131. *Val més una hora de coneixement que una vida.*
132. *No es pot ser vell per cap diner.*
133. *Acabat de dir, acabat d'oferir.*
134. *La millor drecera és el bon camí.*
135. *No es barallen dos que un no vulgui.*
136. *Qui la fa la paga.*
137. *Qui roba a un lladre té mig perdó.*
138. *Un secret entre dos és dubtós i entre tres no val res.*
139. *Les coses costen igual de fer malament que bé.*
140. *Cal saber nedar i guardar la roba.*
141. *Cal saber nedar entre dues aigües.*
142. *Fes-ne cent i erra'n un.*
143. *No per anar més de pressa s'arriba més aviat.*
144. *Qui no sap què fer «arrastra». (Al joc de la manilla)*
145. *Quan seràs pare menjaràs ous.*
146. *Gent jove, pa tou.*
147. *Càntir nou, aigua fresca.*

B11) *Tradició oral en prosa*

Són molt poques les mostres que trobem de tradició oral d'estructura tancada, és a dir, amb desenllaç, ja que no hi ha ni rondalla (excepte algunes mostres literàries popularitzades), ni facècia, ni llegenda en cap modalitat (sacra, satànica, màgica, etc.).

El material recollit potser s'hauria d'enquadrar dins de l'anècdota o el report.

Observi's que totes les històries són de serps.

1. *Diu que una vegada hi havia un nadó que mamava tota la nit, i tot amb això s'aprimava.*
Algú va suggerir que podria ser una serp. Van fer un reguerot de cendra a la porta de l'habitació per veure si hi deixava la marca. Al matí següent es van convèncer que en efecte hi entrava una serp a la nit.
A la nit següent la van observar i van veure que la serp mamava tota la nit i donava la cua a l'infant perquè no plorés.
2. *Les serps oloren i els agrada tant la llet humana, que una vegada una dona que criava es va veure acorralada per una serp que li barrava el pas; no li feia cap mal però no la deixava marxar. Intuint que el que volia la serp era mamar, es va treure el pit i li va donar. Un cop tipa, la serp es va retirar.*
3. *Diu que una vegada hi havia una parada de blat que no es podia segar perquè hi vivia una serpent tan grossa que quan hi anava un segador se li entortolligava pel cos i el matava. Fins que va sortir un segador que va dir que ell mataria la serpent i segaria la parada.*
Es va posar dues falçs a la cintura amb el tall cap fora subjectes per la faixa i es va posar a segar. Al cap d'una estona se li presentà la serpent i se li va encaragolar per tot el cos per ofegar-lo. El segador va esperar que l'estrenyés bé, va estirar totes dues falçs alhora i va tallar la serpent a trossos.
4. *Diuen que una vegada hi havia una serpent molt grossa que vivia en una vora de marge d'una parada que no es podia llaurar perquè les mules s'esveraven quan s'hi acostaven.*
I van haver de deixar la parada sense llaurar fins que la bèstia va deixar el seu cau.

B12) Contarella

Literatura oral destinada a la mainada per entretenir-la i fer-la riure o enrabiàr. També hi trobem sàtires amb connotació eròtica.

1. *Una vegada hi havia un rei que tenia el nas vermell, i cagava de gota en gota... Merda per qui s'ho escolta!*

2. *A la claror de la lluna, s'eixecava a poc a poc, a poc a poc...
La tapa de la comuna!*
3. *L'estiu de mossèn Cinto:
A l'estiu tota cuca viu, tot és joliu, els ocellets fan la piu-piu...
Ves quins collons!*
4. *Ara ve l'estiu, tota cuca viu, canten les cigales. Quan vindrà
l'hivern estaran totes pansides i arrugades.*

B13) Textos rituals: oracions guaridores

La credulitat i la força de la suggestió dels nostres avis crearen una infinitat de fórmules, oracions i textos, sense els quals no semblava possible l'esdeveniment d'un fet o el guariment d'una malaltia.

En cada text és evident la creença en la màgia de la paraula.

1. Oració per estroncar la sang:

*Mal fet, mal nat, mal vist, sia curat, per les cinc llagues, de
Jesucrist.*

Es diu cinc vegades seguides, fent creus damunt de la ferida que sagna. Com que l'estrofa té sis versos, surt una creu i mitja per cada estrofa, que fan un total de set creus i mitja.

Es creu que en fer el darrer signe la sang s'estronca instantàniament.

2. Oració per pujar la pasta adobada:

*Déu que t'ha fet néixer que et faci créixer,
Déu que t'ha fet granar que et faci multiplicar.*

Es diu tot marcant quatre punts sobre la massa pastada i posada al paner, amb el dit índex i formant una creu.

3. Oració pel mal temps:

*Mare té nou branques, Santíssima Trinitat. De nou set, de set
cinc, de cinc tres, que torni en son cap, Santíssima Trinitat.*

4. Oració pel mal de coll:

*Jesucrist, sant Jaume i sant Martí
tots tres anaven per un camí.*

Van trobar sant Pere.

Jesús diu a sant Pere:

Què fas aquí?

Tinc un mal de coll que vaig a morir,

(pensa sant Pere).

Calla, Pere, que et posaré la mà

i al moment se't curarà.

5. Oració per les tempestes:
*Sant Marc i santa Creu,
santa Bàrbara no em deixeu,
santa Bàrbara va pel camp
reclamant l'Esperit Sant.
L'Esperit Sant no pot venir,
tres núvols en veu venir:
un de foc, un de llamp
i un de pedra repicant.*

D'aquesta oració n'hi ha una variant més curta:

*Sant Marc i santa Creu,
santa Bàrbara no em deixeu.
Santa Bàrbara va pel camp
tota vestida de blanc,
de blanc i de negre.
Jesús que llampega.*

6. Oració per a sortir de viatge:
*Amb Déu me'n vaig i la Verge Maria, àngels trenta-tres, feu
que no sigui morta ni presa, per cap persona miolada, que la
meua sang no sigui escampada, lladres i traïdors amb les mans
lligades, el mantell de la Verge Maria abrigant-me sigui, la creu
de sant Pere davant i darrera, la creu del Senyor me'n sigui la
salvació, l'àngel Custodi en el front, el domini es confon.*

Observi's la paraula *miolada* per *violada*, que intenta eludir la paraula o bé el parlant desconeix la paraula pel fet de tractar-se de literatura popularitzada.

B14) Creences i supersticions

1. *Per matar una serp se li ha de fer sang amb una canya verda.*
2. *Per matar una serp s'ha d'agafar per la cua i fer-la giravoltar cap a l'esquerra i se li trenquen tots els ossos de l'esquena.*
3. *El dia quinze d'agost la Mare de Déu vol carn.*

Es creu que la Mare de Déu castiga qui es banya a mar aquest dia, ofegant-lo.

4. *Menjar glans fa tornar sord.*
5. *Per curar el mal d'orella, els homes s'hi han de posar llet de dona i les dones llet d'home.*
6. *Quan un es fa vell se li estiren els peus.*

7. *Si cau un llamp en un pou, s'hi troba una rella.*
8. *Per fer marxar un convidat s'ha de posar l'escombra al revés i tirar-hi sal.*
9. *Tallar-se les ungles el divendres, fa sortir repèls.*
10. *Tirar aigua al vinagre el divendres, el fa tornar rabiós.*
11. *Menjar el cap de la perdiu porta mala sort.*
12. *Menjar les closques d'ou, fa fer pets.*
13. *Per fer venir la sort s'ha de posar un plat de sal sota del llit.*
14. *Per curar les verrugues s'ha de caçar una sargantana, posar-la dins d'una capsa i colgar-la en un lloc per on no es pensi passar mai.*
15. *Clavar el ganivet al pa porta mala astrugància.*
16. *Tenir un peix a casa fa mala astruga.*
17. *Abans d'encetar el pa s'hi ha de fer una creu a la sola.*
18. *Fer ballar la cadira porta mala sort.*
19. *Anomenar sabates o sabaters per un pescador, porta mala sort.*
(Per això quan han de fer referència a les sabates diuen «els llenguados»).
20. *Si s'agafen les ortigues sense respirar no piquen.*
21. *L'olor de l'alfàbrega allunya els mosquits.*
22. *L'aigua de cisterna fa cucs a la panxa.*
23. *Perquè no es corqui la fusta, s'ha de tallar l'arbre en lluna nova (si és de fulla perenne), i en lluna vella (si és de fulla caduca).*
24. *Si trona entre la Candelera (dos de febrer) i la Mare de Déu de març (dia vint-i-cinc), hi ha quaranta dies més d'hivern.*
25. *El xup canta damunt de qui s'ha de morir.*
26. *Tretze a la taula, es mor o el més jove o el més vell.*
27. *El porró a la taula assenyala qui s'ha de morir primer.*
28. *L'òliba xucla l'oli de les llànties de les esglésies i dels sepulcres.*
29. *Tenir mitja ceba a casa porta desgràcia (Dit entre pescadors).*
30. *Quan el llargandaix es baralla amb la serp, es refrega en un panical i venç.*
31. *El temps que fa el dia vint-i-set és el temps que farà el mes vinent.*
32. *Quan el gat es renta la cara, canvia el temps.*

33. *Quan el gat es renta la cara, vénen convidats.*
34. *Per enganxar fort el piu de la baldufa s'ha de fer amb oli i tela d'aranya.*
35. *Si plou per sant Pere Regalat, plou quaranta dies seguits (Tretze de maig).*

B15) Renoms

Els renoms poden ser personals (aplicats a una sola persona) i col·lectius (aplicats a tots els d'una casa).

El seu origen és varit ja que va des de l'aplicació d'un diminutiu (cal Josepet), d'un ofici (cal Ferrer) o d'una característica personal (cal Coix).

Genci. Metus. Pantana. Pere del racó. Debaix (contracció de: Dalmau de baix, per oposició a Dalmau de dalt). *Ferrera. Samarrons. Llarga. Bitxac. Munda. Pureset. Marquet. Cafeter. Ferrer. Rafelet. Conill. Rata. Nostrosenyor. Borni. Màximes. Girambí. Cocó. Xamenet. Pelada. Borrim. Salvet. Teies. Txeco. Sepet. Peremestret. Galdano. Esquerrà. Catòlic. Moixarra. Mitjana. Perdut. Fortitxu. Maó. Sardi. Paleta. Boter. Figuerots. Xicarrin. Xata. Reputa. Canet. Cagatrones. Guixa. Setoficis. Mixonot. Mosquit. Bitxo. Guaitamercats. Carsus. Fesolets. Sabatot. Trinco. Serenet. Cèntim. Oca. Mata-rucs. Bolesa. Bou. Maria bruta. Rosegapedres. Mona. Aïtagalls. Pixacantons. Matafrancesos. Matafaves. Cadiraire. Barquetes. Sopes. Bulla. Pataques. Barres. Panotxa. Fanaler. Furó. Sisdots. Migduro. Ral. Man. Paler. Cover. Xanants. Xitot. Barraca. Mà del po. Cristià. Misteri. Ratxet. Catxando.*

B16) Eufemismes i argot

Tal com hem vist al capítol d'execracions, hi ha unes llargues llistes d'expressions atenuades i eufèmiques sobre paraules o conceptes que no gaudeixen d'una total permissivitat, ja sigui per l'edat o sexe dels parlants, ja sigui pel nivell de llenguatge exigít per l'auditori.

Aquestes expressions d'argot se centren sempre sobre les parts i activitats sexuals humanes i sobre algunes activitats fisiològiques.

Cal considerar-les, doncs, com a sinònims de nivell de llenguatge baix.

Sobre el penis:

La fava, el birot, la trompa, la cigala, el cigalot, la tita, la titola, el titol, la pitxa, el pitxot, el semaler, el calamar, el verat d'un ull.

Sobre els testicles:

Els collons, els ous, els botons, els pebrots, l'ouera, la bossa (dels ous), les melses, els trons, les pilotes.

Sobre la vulva:

El cony, la figa, la patata, el musclo, la petxina, el pelut, el conill, la llesca, l'esclètxa, l'alguer, la regatera, l'esbardanc, la xona, el llengüet, la carxofa, el tallet.

Sobre les sines:

Les mamelles, els càntirs, les carabasses, les bosses de pop, les metes, les boies, els melons, el catúfols, la pitrera, els pebrots escalivats (aplicat a dones grans).

Sobre el cul:

El paner, la popa, el pandero, el cove, el forat de l'ullera.

Sobre els mugrons:

Els pius.

Sobre el coit:

Follar, pitjar, pitxar, cardar, fotre un clau, tirar-se (una dona), fer ralet-ralet, embotonar.

Sobre altres activitats sexuals:

Trempar, pelar-se-la, escatar el moll, donar pel cul (o pel sac).

Sobre activitats fisiològiques:

Orinar: Pixar, fer pix, fer un riu, canviar l'aigua a les olives.

Evacuar: Cagar, fer caca, anar de ventre.

Vomitar: Fer l'ànec, fer güic i guac.

B17) *Mimologismes*

La veu dels animals sempre ha despertat interès, sobretot entre la canalla. Així han nascut una sèrie d'onomatopeies estereotipades que s'han concretat en uns sons repetitius.

Algunes vegades només es diu el so que fa l'animal (la cabra fa be), però en d'altres s'explica a més a més el que sembla que l'animal intenti dir (el gat fa mèu però s'explica que diu que és seu).

La majoria de vegades els sons són reproduïbles amb el sistema fonològic de la llengua, però altres només són sorolls irreproduïbles (com la imitació del so del porc que es fa aspirant pel nas i fent una vibració nasal amb ressonància a la boca).

Grill: *Ric-ric* (*diu que és ric*).

Gat: *Mèu* (*diu que és seu*) i *marramèu*.

Primavera: *Flor d'istiu*, *flor d'istiu*.

Puput: *gira't i jau*, *gira't i jau*.

Gos: *Guc-guc* (quan borda) i *catxic-catxec* (quan clapeix).

Sit: *Sit ... sit*.

Òliba: *Txup ... txup*.

Gallina: *Coc, coc*.

Perdiu: *Catxec-catxec*, *catatec-txec* i *txec-catatxec*.

Moixons en general: *Txiu-txiu*.

Oriol: *Uri-ol*, *uri-ol*.

Cabra, ovella, etc.: *Be*.

Porc: *Nyic ... nyic* i *garranyic*.

Polls: *Piu-piu*.

Oreneta: *Txicu-txicu*.

Gall: *Quiquiriquic*.

Ànecs i oques: *Quac-quac* i *mec-mec*.

Colom: *Gurruc ... gurruc*.

Gall dindi: *Glo-gloc*.

Conill: *Güic-güic*.

Conill porquí, rata i ratoli: *Nyic...*

Vaca i bou: *Mu*.

Ruc: *Aah*.

Corb: *Corb-corb*.

Gaig: *Gaig-gaig*.

La similitud entre la fonetització del so de l'animal i el seu nom, en el cas del gaig, corb, etc., recorda l'atribució d'etimologies onomatopèiques als noms de certs ocells.

B18) *Modismes*

Al costat de la parèmia trobem una sèrie d'expressions i maneres de dir que, si bé no tenen cap finalitat moral ni recordatòria, es carac-

teritzen per una aparició situacional repetitiva, i formen part del parlar de cada dia. Els patrons de catalogació són molt subjectius, per això s'ha optat pel criteri formal, quan el modisme té una certa forma, i per un capítol final de varis.

Expressions de SER:

1. *Què ve a ser?*
2. *Ser oli en un llum.*
3. *Ser un barret de rialles.*
4. *Ser més viu que la fam.*
5. *Ser més puta que bonic.*
6. *Ser més tonto que fet d'encàrrec.*
7. *Ser més just que un pany de cop.*
8. *Ser més curt que la cua d'un conill.*
9. *Ser més curt que les calces d'un capellà.*
10. *Ser un esmolet.*
11. *Ser un corcó.*
12. *Ser un passerell.*
13. *Ser cal seixanta.*
14. *Ser ca la tita.*
15. *Ser més brut que una guilla.*
16. *Ser un grapissot.*
17. *Ser un elet.*
18. *Ser un escanyabirets.*
19. *Ser un esquila-rucs.*
20. *Ser una figa tova.*
21. *Ser una bleda.*
22. *Ser un panxacontenta.*
23. *Ser més tort que un rabassó.*
24. *Ser més tossut que els aragonesos.*
25. *Ser un bon jan.*
26. *Ser un tros de pa (amb tomaca).*
27. *Ser un butxacaforada.*
28. *Ser un tap de bassa.*
29. *Ser un «cantamanyanes».*
30. *Ser més vell que l'anar a peu.*

31. *Ser un toca-sons.*
32. *No ser ni carn ni peix.*
33. *No ser ni cuca ni cargol.*
34. *Ser bufar i fer ampolles.*
35. *Ser arribar i moldre.*
36. *Ser faves comptades.*
37. *Ser alt i gros com un talòs.*
38. *Ser un pollós.*
39. *Ser ric com els grills.*
40. *Ser un ploramiques.*
41. *Ser un sac de raons.*
42. *Ser de l'última fornada.*
43. *Ser un rata, un guino, un ranci, un garsa (avar).*
44. *Ser bèstia de mal profit.*
45. *Ser un rata de marge.*
46. *Ser un gat de masia.*
47. *Ser un tornacollons.*
48. *Ser un caragirat.*
49. *Ser ros de peton.*
50. *Ser un cagamanilles (dit al joc de la manilla).*
51. *Ser més puta que les gallines (una dona).*

Expressions de FER:

52. *Fer la santíssima.*
53. *Fer-ne una com un cove.*
54. *No facis el ruc que la palla va cara!*
55. *Fer l'orni.*
56. *Fer-se el pagès.*
57. *Fer vida de gall: menjar, dormir i copular.*
58. *Fer (alguna cosa) de pressa i corrents.*
59. *Fer Pasqua abans de Rams (aplicat a la núvia que resta gràvida abans del casament).*
60. *Fer salat.*
61. *Fer més por que una pedregada (seca).*

62. *Fer més soroll que un sac de nous.*
63. *Fer ratlla i creu.*
64. *Fer tornar ros (d'un pet o d'una llufa).*
65. *Fes-me'n cinc cèntims!*

Expressions de TENIR:

65. *Tenir un rau-rau (o un rago-rago) (tenir gana).*
66. *Tenir més raó que un sant.*
67. *Tenir dents de pelar préssecs (o perpals).*
68. *Tenir mala lluna.*
69. *Tenir mala jeia.*
70. *Tenir mans d'aixada.*
71. *Tenir mans de plata.*
72. *Tenir algú de cua d'ull (o de cap d'esquila).*
73. *No tenir pèls a la llengua.*
74. *Tenir un fetge com una rajada.*
75. *No tenir armes a la bandera.*
76. *Tenir un nas com una cornalera (de constipat).*
77. *Tenir un os a l'esquena.*
78. *Tenir la paella pel mànec.*
79. *Tenir una tos de gos.*
80. *Tenir el cul d'ous.*
81. *Tenir uns collons com un toro (o com un matxo vell).*
82. *No tenir collons (o collonets) (per fer alguna cosa).*

Expressions d'altres formes:

83. *Déu n'hi do! (i Déu n'hi doret).*
84. *[déuzandó]!* (Em limito a la transcripció fonètica perquè les possibles grafies no lliguen amb l'ús que se li dona. S'usa com a expressió de rebuig o de poc interès davant d'una proposició: Guixes? Déu(z)en do!)
85. *La processó va per dins.*
86. *Tants caps, tants barrets.*
87. *Córrer la rata (tenir gana).*
88. *Anar amb el cor a la mà.*

89. *Si res li escau, poseu-li blau!*
90. *Ull viu, que passa un viudo!*
91. *El més calent és a l'aigüera.*
92. *Estem perduts si les someres no fan rucs!*
93. *Com més mar més vela!*
94. *Cor què vols, cor què desitges?*
95. *Quan era mort el combregaven.*
96. *Qui vol peix que es mulli el cull!*
97. *Sortir de trasantó.*
98. *Plou a salts i barrals.*
99. *Donar peixet.*
100. *Baixar de la Mussara.*
101. *Menjar amb un embut.*
102. *Perdre l'oremus.*
103. *Fugiu!*
104. *Vol i doll!*
105. *No creix ni neix.*
106. *Vés-li al darrera amb un pa calent!*
107. *Ara li ve el cagar de maig!*
108. *A l'esquena me les fums!*
109. *Costar un ull de la cara (o un ronyó) (o un colló).*
110. *Agafar amb els pixats al ventre.*
111. *De quin pa hem de fer sopes?*
112. *A bodes em convides!*
113. *Estar grillat.*
114. *Faltar-li un bull com les guixes.*
115. *Semblar una bassa d'oli.*
116. *Es poden lligar d'esquena a esquena.*
117. *Semblar Peret i mendinga.*
118. *Rabiar com un conill.*
119. *No tocar vores (o ni dalt ni baix).*
120. *Estar tocat del bolet.*
121. *Perdre bous i esquelles.*
122. *O tots monges o tots canonges!*

123. *Créixer més que les carabasseres!*
124. *Estar més sol que un mussol.*
125. *Avorrit-se com una ostra.*
126. *N'hi ha per sac i lligar!*
127. *No deixar res per verd.*
128. *Posar l'olla petita dins la gran.*
129. *Hi ha més dies que llonganisses.*
130. *Passa bou per bèstia grossa.*
131. *Embolica que fa fort!*
132. *En balla més que en toquen.*
133. *Sempre plou sobre mullat.*
134. *Arribar a misses dites.*
135. *Parlem d'ous que s'acosta Pasqua!*
136. *Com més serem més riurem!*
137. *Pixar fora del test.*
138. *Sortir amb un ciri trencat.*
139. *Si tens més sopa dos cops!*
140. *Anar a escampar la boira.*
141. *Molt de suc i pocs talls.*
142. *Voler entrar el clau per la cabota.*
143. *Estar dat i beneït.*
144. *Ja hem begut oli!*
145. *Trobar-se amb les capsas.*
146. *Veure's el carro pel pedregal.*
147. *Acabar com la comèdia de Falset.*
148. *No veure's ni en palla ni en pols.*
149. *No dir ni ase ni bèstia.*
150. *Fer un pa com unes hòsties.*
151. *Tira la pedra i amaga la mà.*
152. *Aire que vol dir vent!*
153. *Hi ha més merda que al pal d'un galliner.*
154. *Busca qui t'ha pegat!*
155. *Qui gemega ja ha rebut!*
156. *Quedar-se tot pels esbarzers.*

157. *Riure per sota el nas.*
158. *Sembla que vagi a passar el riu.*
159. *Aneu a l'escola que el mestre es fa vell!*
160. *Donar la botifarra al gos.*
161. *No dir ni xiu ni miu.*
162. *Estar cloc piu.*
163. *Agafar una mantellina (o una gallina) (o una trompa) (una borratxera).*
164. *Anar gat (o trompa).*
165. *Posar-se de peus a la galleda.*
166. *Treure el sant Cristó gros.*
167. *Totes les putes tenen sort!*
168. *Caure els collons en terra.*
169. *Toca't els collons!*
170. *Vés-te'n a enganyar Déu! (o a dida) (o a pastar fang) (o a fer punyetes) (o a parir panteres) (o al cony de ta mare) (o a prendre vent).*
171. *A fe de Déu!*
172. *Per cara de tres déus.*
173. *Estar deixat de la mà de Déu.*
174. *Sense encomanar-se a Déu ni a sa mare.*
175. *Pots cridar ous a vendre!*

B19) Cançons de bressol

La majoria de les cançons són de tonada prou coneguda i per això s'ha prescindit de la partitura.

1. *La mare de Déu quan era petiteta
anava a costura i a aprendre de lletra,
amb un cistellet de santa Pauleta
la mare de Déu, quan era xiqueta.*
2. *Nineta dorm i fes nonetes
que la mareta et guarda la son
nineta dorm i fes nonetes.*
3. *Son soneta vine aquí
a la vora del coixí
quan la soneta vindrà
el nen s'adormirà.*

4. *Ganing-ganong les campanes de Salou
qui les toca, qui les mena,
la senyora Filomena,
ganing-ganong les campanes de Salou.*

Amb la variant:

*Ganing-ganong les campanes les campanes de Salou
que quan toquen fan ding-dong.* [(o de Salom)]

B20) Cançons de falda i per entretenir els infants

La majoria d'aquestes cançons serveixen indistintament per saltar a corda les nenes i per fer saltar nens més petits a la falda; d'altres són simples entreteniments o jocs d'amagar.

1. *La barqueta puja i baixa, sense rem no pot anar,
la (Pepeta) per barquera i el (Joan) per capità.
La (Pepeta) se'n tira a l'aigua, el (Joan) la va a buscar
un petó i una abraçada, i al fons se'n van anar.*

Els noms de nen i nena que s'intercalen a la cançó i que corresponen als protagonistes de la història, són normalment el del nen que es fa jugar i d'un altre lligat a ell, un germà, etc.

2. *Si la barqueta es tomba, nena no tinguís por,
tirarem la canya enlaire i cantarem una cançó.*
3. *Si la barqueta es tomba, nena no tinguís por
alça la corda enlaire i agafa't al timó.*
4. *Arri arri cavall blanc, cap a la fira, cap a la fira,
arri arri cavall blanc, cap a la fira de Montblanc.*
5. *Arri arri cavall verd, cap a la fira, cap a la fira,
arri arri cavall verd, cap a la fira a Vilaverd.*
6. *Arri arri cavallet, cap a la fira, cap a la fira,
arri arri cavallet, cap a la fira de Poblet.*
7. *Arri arri cavallet anirem a sant Benet
compraren un cabridet, per dinar, per sopar.
Per la nena no n'hi ha! (recollida a Torredembarra)
Arri arri cavallet anirem a sant Benet
comprarem un panellet, per dinar, per sopar.
Pel (Quim) no n'hi haurà. (Recollida a La Nou)*
8. *El gall i la gallina estaven al balcó,
la gallina s'adormia i el gall li fa un petó.*

*Dolent més que dolent! Què dirà la gent!
Que diguin lo que vulguin que jo estic content.*

9. *El burret tan valent, porta càrrega, porta càrrega,
el burret tan valent, porta càrrega i no se'n sent.
Quan el burret se'n sentirà, la carregueta, la carregueta,
quan el burret se'n sentirà, la carregueta li caurà.*

Es canta a qui porta una cosa penjada i no ho sap.

10. *El pare menja sopes, la mare farinetes,
i el més petit de tots, es caga a les calcetes.*
11. *Quan el pare no té pa, la canalla, la canalla,
quan el pare no té pa, la canalla fa ballar.*
12. *Quan el pare no té vi, la canalla, la canalla,
quan el pare no té vi, la canalla fa dormir.*
13. *Ton pare no té nas, ton pare no té nas, ta mare és xata,
i el més petit de tots, i el més petit de tots, nas de patata.*

14. *A: el mestre em va pegar,
E: jo no sé perquè
I: ahir no vaig venir
O: perquè jo no estava bo
U: tota la culpa la tens tu! (recollido a La Nou).
A: el mestre em va pegar
E: jo no vaig fer res
I: jo no vaig venir
O: jo no estava bo
U: jo estava dejú. (recollida a La Pobla)*

15. *El gegant del pi, ara balla ara balla,
el gegant del pi, ara balla pel camí.
El gegant de la ciutat, ara balla ara balla,
el gegant de la ciutat, ara balla pel terrat.*
18. *Conillet d'anar amagar que la llebre va a caçar,
de nit i de dia, que el sol se ponía.
Conillets, esteu ben amagadets? (recollida a La Nou)
Conillet d'anar amagar, que la llebre va a caçar,
de nit i de dia, cala foc a la masia.
Conillets, esteu ben amagadets?
Amagueu-vos bé que la llebre ja ve.*

[(recollida a Torredembarra)]

19. *Ralet, ralet, ralet, ralet ... paga un dineret!
Fent pessigolles al palmell de la mà.*

20. *Gallineta nana-nana, pon un ou cada setmana,
pon-ne un, pon-ne dos, pon-ne tres, pon-ne quatre,
pon-ne cinc, pon-ne sis, pon-ne set, pon-ne vuit,
pon-ne nou, pon-ne deu, gallineta de la seu,
diu que amaguis aquest sant peu.*
21. *Salta miralta, trenca una galta,
que Nostre Senyor, et faci un petó.*
22. *Aquest és el pare, aquesta és la mare, aquest fa les sopes,
aquest se les menja totes,
i aquest diu: marramiu-marramèu que a mi no me'n deixeu!*

Es recita assenyalant els dits de la mà, començant pel polze i acabant pel petit.

23. *Ballmanetes, toca les tetes,
toca-les bé que són petitetes.*

Cançó per fer picar de mans els nens de pit.

B21) Cançons varies

1. *Peret Peret fem un cigarro
vigila bé que no vingui l'amo,
i si l'amo ve, fes un xiulet (xiulet)
i de seguida, i de seguida farem paret, farem paret.*
2. *Baixant de la font del gat, una noia, una noia,
baixant de la font del gat, una noia i un soldat.
Pregunteu-li com se diu: Marieta, Marieta,
pregunteu-li com se diu: Marieta de l'ull viu.
Què portes en aquest cistell? Figues de moro, figues de moro,
què portes en aquest cistell? Figues de moro i un clavell.*
3. *Jo te l'encendré, el tio tio fresco,
jo te l'encendré, el tio de paper.*
4. *Demà és diumenge, tallen el fetge,
surt la Marieta, amb la cistelleta,
surt el sagristà, amb la creu a la mà,
surt la granota, truca la porta,
surt el Peret amb el garrotet,
aixeca la cameta i es fa un petet.*
[(recollida a Tarragona provinent d'Alcoi)]
5. *El senyor Ramon empaita les criades,
el senyor Ramon empaita tot lo món.*

*Les pobres criades quan se'n van al llit:
Tururut turutut qui gemega ja ha rebut.*

6. *Qui té duros fuma puros,
qui no en té fuma paper: oli pel poble de Tarragona.*
7. *La merda de la muntanya no fa pudor
encara que la remenis amb un bastó.*
8. *Volem pa amb oli, pa amb oli volem (3v)
volem pa amb oli, volem pa amb oli, pa amb oli volem:
[Volem, volem.*
9. *Les nenes maques al demati
s'alcen i reguen, s'alcen i reguen,
les nenes maques al demati
s'alcen i reguen el seu jardí.
Jo també rego el meu hortet
faves i pèsols, faves i pèsols,
jo també rego el meu hortet
faves i pèsols i julivert.
Julivert meu, com t'has tornat?
sense cap fulla, sense cap fulla,
julivert meu com t'has tornat?
sense cap fulla i el cap pelat.*

Observi's el sentit eròtic de la cançó amb eufemismes vegetals.

FRANCESC PI I VIRGILI

BIBLIOGRAFIA

- AGUILÓ Y FUSTER, MARIAN: *Romancer popular de la terra catalana. Cançons feudals cavalleresques* (Barcelona, 1893).
- ALCOVER, A. M. - MOLL, F. B.: *Diccionari català-valencià-balear* (Ciutat de Mallorca, Editorial Moll, 1980).
- ALIÓ, F.: *Cansons populars catalanes* (Barcelona, 1891).
- AMADES, JOAN: *Folklore de Catalunya* (Barcelona, Editorial Selecta, 1950, 1951 i 1969).
— *Costumari català: El curs de l'any* (Barcelona, Editorial Salvat, 1950-56).
- BERTRAN Y BROS, PAU: *Cansons y folliés populars (inédites) recullides al peu de Montserrat* (Barcelona, 1885).
— *El rondallari català* (Barcelona, 1909).
- BRIZ, F.-P.: *Cansons de la terra* (Barcelona, 1866-77).
- CAPMANY, AURELI: *Cançoner popular* (Barcelona, 1901-13).
— *Rondallas* (Barcelona, 1904).
- Cinc mil refranys catalans i frases fetes populars (Barcelona, Editorial Millà, 1965).
- FARNÉS, SEBASTIÁN: *Narraciones populares catalanas* (Barcelona, 1893).
- MASPONS Y LABRÓS, F.: *Lo rondallayre* (Barcelona, 1871, 1872 i 1875).
— *Qüentos populars catalans* (Barcelona, 1885).
- MILÀ I FONTANALS, M.: *Cuentos infantiles (rondallas) en Cataluña, dins Obras Completas VI* (Barcelona, 1895).
- MOREU-REY, ENRIC: *Renoms, motius, malnoms i noms de casa* (Barcelona, Editorial Millà, 1981).
- OBRA DEL CANÇONER DE CATALUNYA: *Materials* (Barcelona, 1926-29).
- SERRA I BOLDÚ, VALERI: *Aplec de rondalles: Nova recopilació de rondalles populars catalanes* (Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 1981).
— *Rondalles meravelloses* (Barcelona, Editorial Catalana, 1924).
- VERDAGUER, JACINT: *Rondalles* (Barcelona, 1905).